

UNIVERSITATEA BABES BOLYAI
FACULTATEA DE TEOLOGIE ORTODOXĂ
SCOALA DOCTORALĂ DE TEOLOGIE „ISIDOR TODORAN”

CREȘTINISMUL DIN BRITANIA ROMANĂ (SECOLELE I-V)

– TEZĂ DE DOCTORAT –

(REZUMAT)

ÎNDRUMĂTOR:

PR. PROF. UNIV. DR. IOAN VASILE LEB

CANDIDAT:

PR. DRD. MIHAIL-IUSTIN ARGATU

CLUJ-NAPOCA, 2022

CREȘTINISMUL DIN BRITANIA ROMANĂ

(SECOLELE I-V)

(rezumat)

Lucrarea de față prezintă istoria unei Biserici de sine stătătoare (Biserica din Britania Romană), a cărei organizare dispare în sec. V-VI și care a fost reprezentată de un anumit tip de ecesiologie despre care izvoarele scrise ne dau informații sporadice. Această lipsă a informațiilor istorice trebuie completată cu dovezi din arheologie, care, la rândul lor, trebuie interpretate din multiple perspective și într-un cadru specific.

Teza supusă demonstrației noastre o reprezintă **existența unei Biserici depline în Britania Romană** ce prezintă trei caracteristici: Nu este cu nimic mai prejos decât structurile ecesiastice de pe continent, se încadrează perfect în Tradiția primelor și care a stat multă vreme sub controversa *afirmare-negare*.

Necesitatea tezei

Stadiul cercetărilor actuale prezintă diferite viziuni despre creștinismul din Britania, venite din mediile **catolice** și **protestante**, deseori interesate, însă lucrarea de față prezintă o **interpretare istorică din perspectivă ortodoxă**, *sine ira et studio*.

Stadiul cercetărilor:

Există o discrepanță majoră între volumul de studii publicat la noi și în literatura occidentală. Necesitatea prezentei cercetări în bibliografia românească este dată de faptul că este prima lucrare la acest nivel, care tratează diferențiat structura ecesiastică de bază din Britania, peste care s-au suprapus celelate structuri ecesiastice: Celtică (pentru irlandezi, scoți și picți) și mai apoi Romană (pentru anglo-saxoni).

Stadiul cercetării în Bibliografia Românească. Între 2007-2012, tema este atinsă tangențial, ca punct de plecare pentru creștinismul anglo-saxon în **lucrările de licență** prezentate în cadrul Facultăților de Teologie ortodoxă la Universitățile din Iași și București sub coordonarea PS. Varlaam Ploieșteanul. După 2012, ea stârnește interesul Școlilor doctorale de teologie ortodoxă din cadrul Universităților București și Sibiu. Dl. drd. Petruț Ciprian Terciu semnează un **articol** cu titlul „Creștinismul roman și celtic în spațiul anglo-saxon” (în *Studia doctoralia Andreiana*, 2016),

mai apoi, în 2018, prezentând **teza** cu titlul: *Migrația Anglo-Saxonă în Imperiul Bizantin în secolul al XI-lea: implicații politice și considerații religioase*, sub coordonarea Pr. Prof. Nicolae Chifăr, iar Pr. drd. Alexandru Bulgaru a prezentat în 2020 **teza** cu titlul *Încreștinarea Britaniei Anglo-Saxone*, teză începută sub coordonarea regretatului Pr. Prof. Adrian Gabor și desăvârșită sub coordonarea Pr. Prof. Daniel Benga. **Subliniez faptul că toate aceste teme se ocupă în special de perioada încreștinării anglo-saxonilor care începe cu Augustin de Canterbury 597, și nu a britano-romanilor**, deși amintesc de existența unui creștinism anterior venirii misiunii episcopului roman în insulă.

Stadiul cercetării în Bibliografia străină. Bibliografia străină, în special cea de limbă engleză, este destul de consistentă în comparație cu cea românească, până la ora actuală rămânând normativi următorii autori: Charles Thomas, cu lucrarea sa *Christianity in Roman Britain to AD 500*, apărută în 1981; Dorothy Watts, cu lucrarea *Christian and Pagans in Roman Britain*, apărută în 1991, și cu lucrarea *Religion in Late Roman Britain*, apărută în 1998. Acestea sunt lucrări mari, de sinteză a cercetărilor, aplicate pe perioada de care ne ocupăm, perioada creștinismului celtic, de după retragerea romană (410) nefiind abordată în teza de față, Patrick fiind ultimul exponent al *background*-ului Romano-Britan, după cum el însuși se legitimează.

Capitolul I. Propunere pentru o hermeneutică istorică a creștinismului Britaniei Romane. Dezvoltarea unei metode corespunzătoare.

În acest capitol am reformulat, din perspectivă proprie, tripartiția planurilor din lingvistica integrală a lui Eugen Coșeriu și teoria universurilor de discurs. Aceste concepte rezolvă blocajul *pozitivism vs. subiectivism* de care se izbește istoriografia bisericească a Britaniei Romane. Metoda constă în abordarea integralistă a mărturiilor, folosind, pe lângă metoda istorică și arheologică, și metoda dezvoltată de lingvistica integrală, reevaluată de noi în cadrul Istoriei Bisericești. Este, de fapt, o propunere pentru o hermeneutică Istorică aplicată la mărturiile existente pe acest teritoriu și valorificarea acestor mărturii în funcție de exigențele Tradiției Bisericești.

Reformularea raportului dintre Tradiție și Scriptură, din ultimile decade, și reevaluarea disciplinelor teologice sistematice și biblice din această perspectivă m-au făcut să propun o astfel de hermeneutică istorică. În acest demers am luat ca punct de plecare interpretarea toponomastică și lingvistică pe care o propune Charles Thomas, pe care am dezvoltat-o pe linia lingvisticii integrale. Nevoia acută pentru dezvoltarea acestei metodologii vine din lipsa izvoarelor istorice

scrise, care sunt completate în istoriografie cu mărturiile arheologice. Aceste mărturii sunt de multe ori interpretate într-o manieră străină de duhul Tradiției Bisericii primare, sunt plasate în cadrul domestic și nu în cel cultic sau le este negată calitatea de mărturie creștină, deși sunt obiecte purtătoare de simbolism creștin.

Capitolul II. Structura tezei.

În construirea argumentației am considerat absolut necesară reunirea unor categorii variate de mărturii, însoțite de prezentări preliminare și interpretări, care pot fi sintetizate astfel:

Geografia Istorică a Britaniei Romane.

Britania stă în antichitate sub tipul de colonizare comercială grecească și tipul de colonizare teritorial-administrativă romană, cel din urmă fiind cel care s-a impus. Primul explorator al Britaniei a fost grecul Pytheas (aprox. 325 î.Hr.), care a plecat din Marsilia, o colonie grecească-foceeană, cu scopul de a crea o bază informațională pentru a inaugura noi colonii cu scop comercial.

Cucerirea romană propriu-zisă, trecând peste asumarea ei de către Iulius Caesar, care nu a lăsat nicio consecință istorică, s-a petrecut în anul 43 d.Hr. la inițiativa lui Claudius. Aici vom aminti doar câțiva guvernatori militari ai provinciei, pe Aulus Plautius (guvernator între 43-47 d.Hr.) a cărui soție, Pomponia Graecina, a fost judecată pentru faptul că era adepta *unei superstiții păgâne*, aluzie la creștinism, și pe Agricola (guvernator între 77-84), socrul istoricului roman Tacitus. În acest capitol, am încercat să estimăm populația Britaniei cucerită de romani, la nivelul anilor 60-70, printr-o comparație cu provincia romană Iudeea. Această comparație are la bază numărul relativ egal al forțelor armate romane concentrate în Britania în jurul revoltei reginei Boudica și în Iudeea în timpul revoltei din anii 69-70. Ambele provincii sunt legate, în suprimarea revoltelor, de Împăratul Vespasian. Acesta este o abordare nouă pe care o propune teza în rezolvarea problemelor de geografie a populației.

Contactul dintre cultura romană și populația insulară va avea în vedere următoarele aspecte sau următoarele peisaje ale geografiei umane: Multicultural și multietnic; Poliandria; Domestic; Religios; Urbanizarea provinciei.

Peisajul multietnic. În acest subcapitol arătăm faptul că diferențele sociale în Imperiul Roman nu erau făcute pe criteriu biologic, ci pe criteriu de clasă: scilicet, om liber sau pe baza rangului: equester, senatorial. Acestea au fost înlocuite după secolul al II-lea cu cele două categorii

sociale, humilliores/honestiores. Din acest motiv, un discurs despre romanizare în termenii de imperialism, colonialism sau rasism, văzut prin perspectiva secolului al XIX-lea, după cum abordează unele studii mai noi această problemă, devine unul politic. Suntem de acord însă cu perspectiva nouă de a evidenția trăsăturile etnice, rasiale și religioase ale membrilor diferitelor culturi care au făcut parte și au contribuit la îmbogățirea peisajului cultural Roman.

Pentru a descrie concepțiile propagate în societatea romană despre britani și anume **poliandria**, plecăm de la cartea lui Bardaisan de Edesa (autor creștin, al secolului al III-lea), pe care o coroborăm cu informațiile date de Iulius Caesar și de Dio Cassius. Ajungem astfel la concluzia că la finele secolului al II-lea, doar britanii de dincolo de zid mai practicau acest tip de viață conjugală. Iar printre posibilele cauze ale dispariției poliandriei pentru romano-britani sunt romanizarea și creștinismul.

Pentru a descrie peisajul domestic ne-am folosit de fortul roman Vindolanda, loc în care s-au găsit documente ale armatei romane, scrisori cu tematici conviviale, liste de inventariere, exerciții școlare. Toate aceste mărturii epigrafice datează din jurul anului 100 și descriu viața de zi cu zi în acest fort. „Claudia Severa, către a sa Lepidina, salutări. Cu trei zile înainte de Idele lui Septembrie, soră, în ziua aniversării nașterii mele, te rog călduros fă și vino la noi făcându-mi (ziua) mult mai plăcută cu sosirea ta [aderis; dacă vei fi prezentă]. Salută-l pe Cerialis al tău, Aelis al meu și băiețelul îl salută. Te aștept, soră, drum bun, soră, sufletul meu, astfel să fii în putere, voioasă și sănătoasă. Către Sulpicia Lepidina a lui Cerialis de la Severa”.

Urbanizarea

Acest subcapitol înglobează diferitele structuri administrative locale urbane și rurale. Pentru orașele mici, denumite *oppidum*, corespunde așezarea celtică denumită în engleză *hillfort*, deoarece sunt așezări împrejmuite, ridicate pe o colină. Cea mai mare structură administrativă era cea de *civitas*, care era de obicei capitala provinciei ce se autoguverna. O altă formă de organizare era *colonia*, în care romanii aduceau rezerviști romani, îi împroprietăreau cu o parcelă de pământ ei servind, în primul rând, ca forțe de rezervă în cazul unei revolte și, totodată, ca model de organizare a vieții private pentru localnici. Ea se conducea după legi precise, *lex coloniae*, ce erau puse în aplicare de către un consiliu, *ordo*, format din o sută de *decuriones*, aleși dintre cetățeni. Următorul nivel administrativ era *municipium*, format din locuitori ai așezărilor locale care își alegeau magistrații, iar aceștia erau recompensați cu cetățenia romană și impuneau în acel

municipium aceeași organizare ca și în *colonia*, dar din punct de vedere legislativ aveau voie să-și păstreze anumite legi etnice. În jurul acestora existau unități administrative mai mici denumite *vicus*.

Peisajul religios

Cu toate că din religia celților nu ne-au rămas decât descrieri răslețe și lacunare, deoarece nu era întrebuințată scrierea în profesarea cultului, am schițat anumite trăsături fundamentale pe care le-a imprimat aceasta subiecților săi. Oferim unele informații din **Caius Plinius cel Bătrân** și **Strabon**, care ne descriu oficianții cultului druidic, tipul de jerfă, și morala cultică.

Romanii au promovat aici zeitățile romane având însă toleranță și manifestând absorbție față de zeitățile locale. O frecvență mare au dedicațiile referitoare la cultul imperial. Se vede o tranziție în secolele III-IV de la religia politeistă romană către Mithraism, iar mai apoi către un cult al Soarelui, *Sol invictus*, și către creștinism. Mărturiile arheologice cu substrat creștin sunt întâlnite în partea cea mai populată și civilizată a insulei și anume în centrul și sudul Britaniei.

Tipul de guvernare și de împărțire a provinciei.

Britania a fost împărțită de Severus în Britania Superioară cu capitala la Londra și Britania Inferioară cu capitala la York. Odată cu reformele lui Dioclețian și mai apoi cu cele ale lui Constantin cel Mare aceste două provincii au fost divizate: Britania Superioară în Britania Prima și Secunda, iar Britania Inferioară în Maxima Caesariensis și Flavia Caesariensis. În 369, la toate acestea se adaugă formarea regiunii Valentia.

Capitolul III. Imperiul Roman cadru al creștinismului britan.

Trei ipoteze ale încreștinării Britaniei. Intrând în miezul temei noastre vedem mai multe opinii cu privire la momentul apariției creștinismului în zonă. Cu toate că nu se cunosc foarte multe date, în linii mari avem trei poziționări istorice diferite și anume:

1. propovăduirea directă a sfinților apostoli sau a ucenicilor, deci în perioada apostolică;
2. propovăduirea venită prin misionari din Galia după apariția creștinismului aici;
3. cererea făcută de regele britanilor Lucius către Papa Eleuterius la jumătatea secolului al II-lea pentru primirea botezului.

În cărțile de cult ortodoxe găsim o informație cu privire la această insulă, în Mineiul lunii martie, în ziua a cincisprezecea, când se face pomenirea Sfântului apostol Aristobul, episcopul Britaniei.

Participări la Sinoadele de la Arles și Rimini ale episcopilor britani. Mențiuni literare ale delegației episcopilor britani.

La **Arles**, în **314**, delegația episcopilor Britani a fost compusă din:

„Eborius Episcop al cetății Eboracum (York) provincia Britania

Restitutus Episcop al cetății Londinium (Londra) provincia mai sus scrisă (*suprascripta*)

Adelfus Episcop al cetății Colonia Londinium (probabil Lincoln)

Preotul Sacerdos și diaconul Arminius”.

Un al doilea sinod cu participare britană a fost la **Ariminum**, în **359** d.Hr., unde trei episcopi britani au fost ajutați cu bani din resursele statului deoarece nu-și permiteau să-și plătească singuri cheltuielile. Prezența lor se bazează pe scrierea lui Sulpicius Severus *Historia Sacra*, II, 41. La acest sinod s-a pus în discuție ortodoxia celor doi termeni *ousia* și *omousios*.

Unii susțin participarea episcopilor din Britania și la primul Sinod Ecumenic (Niceea 325 d.Hr.) și la Sinodul de la Sardica 343 d. Hr. La cel din urmă Sf. Atanasie chiar îi numește într-o enumerare ca cei ce au consimțit la hotărârile luate. În acest sens episcopul alexandrin în *Apologia contra Arienilor, Istoria arienilor către monahi*, și prin tomosul trimis antiohienilor *Către Împăratul Iovian*, amintește Britania legând-o de diferite date (325, 343 sau 347, 363).

Hilarie de Pictavium leagă numele insulei de aprobarea terminologiei sinodului niceean printr-o scriere din 358, deși cu o oarecare ezitare temporală.

Mărturii din literatura patristică.

În anul 208 d.Hr. Tertulian, în *Adversus iudeos*, enumeră într-o exclamație retorică toate națiunile care l-au primit pe Hristos, printre care și pe britanii. Deci Britania apare acum la început de secol trei și în izvoare ca fiind creștină. *Britannorum inaccessa Romanis loca, Christo vero subdita*. Origen, într-o *Omilie la Iezechiel* (239 d.Hr.) întreabă retoric: „Când înainte de venirea lui Hristos pământul Britaniei credea într-un singur Dumnezeu?” O informație foarte prețioasă ne survine pe linia Constantius de Lyon -*Viața Sfântului Germanos*, Gilda -*De Exciduum Britonum*., și Beda - *Historia Ecclesiastica*, în care se mărturisește despre Martiriul Sfinților Alban la Verulamium, Aaron și Julius la Chester. Procesul lui Alban este prezentat în amănunt pe când ceilalți doi martiri sunt doar amintiți. Martiriul Sf. Alban este plasat în timpul persecuției lui Dioclețian 303-304.

După anul 300 mărturiile sunt foarte abundente, între mulți alții care au dat mărturie despre acest fapt, numărându-se: Sfântul Ioan Gură de Aur, Sozomen, Socrate, Eusebiu de Cezareea, Lactanțiu, Paladiu.

Capitolul IV. Situri arheologice cu indicii de edificii ecleziale:

Biserici *intra-muros* - Silchester

Acest sit arheologic este considerat de majoritatea arheologilor care l-au studiat ca fiind rămășițele unei biserici de secol IV. Printre aceștia enumerăm: John Hope, Francis Haverfield, R.G. Collingwood, și inclusiv Jocelyn Toynbee, cea care a adus o notă de circumspecție în ceea ce privește destinația inițială sitului. Lipsa oricărei amestecări cu un cult păgân, structura de sine stătătoare inițială a clădirii cu navă, transept, și altar cu absidă, camerele laterale, baptisteriul sau vasul cu apă de la intrare, mozaicul cu tesere cruciforme din absidă ce marca probabil locul altarului și care este uzat doar în partea de est (având în vedere orientarea e-v) ș.a. sunt argumente solide ca acest sit să fie considerat un cadru cultural creștin

Biserici cimiteriale - St. Alban, Canterbury-St. Pancras.

La **Verulamium** în jurul martirului Alban comunitatea creștină s-a dezvoltat în secolele IV-V, independent de orașul păgân, în afara zidurilor, pe colina din sudul orașului roman Verulamium, după cum s-a întâmplat și în alte așezări de pe continent: Köln, Bonn, Salona. Deși mărturiile externe sitului cu simboluri creștine sunt puține, trebuie amintit un ciob de vas de secol IV cu monograma. Pentru a susține existența acestui tip de construcții eclesiale trebuie să avem ca bază de plecare existența unor martiri. Izvoarele de care beneficiem sunt: Gildas, *De excidio Britonum*, Constantius de Lyon, *Vita Sancti Germanus* și Beda Venerabilul, *Historia Ecclesiastica*. Toate aceste opere descriu un cult al martirului Alban, care este cel mai răspândit în insulă și cu mărturii arheologice clare.

În **Canterbury** vechea biserică romană pe care o amintește Beda este încadrată pe aliniamentul vechiului drum roman. Această biserică a fost identificată ca fiind biserica St. Pancras, în teoria lui Thomas, care pare să fi fost la bază o biserică creștină cimiterială după arhitectură, transformată de anglo-saxoni în templu și căreia, odată cu venirea misionarilor și a reginei Bertha și a episcopului franc Liudhart (557), i s-a redat funcționalitatea principală. Dovezile arheologice susțin acest lucru.

Domus Ecclesia- Lullingstone, Frampton și St. Mary în Dorset.

Aceste trei situri sunt prezentate și din perspectivă artistică: fresce și pavimente.

„Fără picturile murale de la Lullingstone nimic nu descrie un spațiu folosit de creștini”. În urma acestei concluzii a lui David Petts putem observa cât de fragilă este o catalogare a siturilor după simpla observație arheologic-tehnică. Elementul creștin din această casă biserică este dat de pereții pictați cu picturi în tehnica fresco, prezentând elemente simbolice paleocreștine ca: hristograma încadrată de alfa și omega, simbolul bancurilor cu pești (*pisciculi*-din operele apologetilor), motivul orantei etc.

Mozaicul Hinton St. Mary - acest mozaic ce este fără echivoc creștin și care făcea parte dintr-o *domus-ecclesia* particulară de secol IV. Elementul creștin definitiv de aici este panelul central de formă circulară, ce prezintă o postură hieratică a unui tânăr imberb, cu părul auriu, îmbrăcat în toga, iar în spatele său, în dreptul capului, parcă schițând o formă de aureolă este hristograma XP, iar alături în partea dreaptă și stânga sunt zugrăvite câte două rodii roșii și galbene. Mesajul pare clar în indicarea faptului că tânărul este Hristos.

Acest panel face parte dintr-un mozaic mult mai mare de dimensiunea de 8,10 pe 5,20 m și care a fost datat odată cu vila, cca. 350 d.Hr. .

Mozaicul Frampton - În acest mozaic sunt reprezentate diferite teme mitologice împreună cu hristograma. K.S. Painter spune că simbolismul păgân și-ar fi pierdut sensul într-o astfel de amalgamare tematică, iar personajele mitologice nu mai trebuie privite ca entități de sine stătătoare, ci ca concepte purtătoare de teme religioase omniprezente - simboluri funerare omniprezente. Painter își argumentează interpretarea pe factorii sociali, politici și prin analogie cu alte situri. În primul rând plasarea hristogramei în cea mai importantă zonă a edificiului este un avantaj. Scenele din camerele alăturate pot fi privite ca simboluri ale vieții de după moarte, a morții, a renașterii, și a paradisului. Apoi, o configurație asemănătoare o au și siturile celor două capele creștine găsite la Aquileea în 1957-58; În final, se admite că cele două situri de la Hinton și Frampton puteau fi capele creștine.

Tezaure portabile: Vesela liturgică de la Water Newton devine un model de interpretare pentru toate celelate tezaure cu vase liturgice. Ea a fost găsită în 1975 în timpul unor lucrări agricole pe un câmp. Ceea ce i-au condus pe cercetători să interpreteze în manieră creștină această descoperire este faptul că obiectele abundă în simboluri creștine, hristograma, sau în dedicații ce conțin scopul liturgic al obiectelor. Ea datează din secolul al III-lea sau al IV-lea și conține un *potir* cu două mânere, de tipul cupei grecești *Kantaros*, trei boluri înalte utilizate pentru băut, două

dintre ele purtând dedicații cultice și hristograma, un platou (patenă liturgică) incizat cu aceeași hristogramă, un ulcior modelat cu frunze de acant, o strecurătoare cu mâner incizat cu hristograma, o lampă suspendată și mai multe plăcuțe votive și un disc din aur modelate cu aceeași hristogramă, ce descrie probabil un *labarum* minitural, un stindard decorativ cu dedicații.

Capitolul V. Marea retragere

Marea retragere a romanilor din Britania este privită ca un proces și nu ca un moment bine definit. Secolele IV-V cuprind unele transformări politice ce susțin teoria de mai sus și în care găsim revolte și restaurări succesive ale puterii romane în insulă. Procesul de care vorbim este descris prin termenii de *conspirație* și *dezromanizare*. Conspirația este un termen lansat de Ammianus Marcellinus cu privire la situația insulei în a doua jumătate a secolului al IV-lea și prezintă acțiunea popoarelor barbare: pictii, irlandezii, anglo-saxonii. Iar dezromanizarea prezintă acțiunea britanilor sau a armatei staționate aici care duceau o politică de descentralizare față de Roma sau Ravena, odată cu slăbirea puterii imperiale prin venirea popoarelor migratoare.

Un alt episod ce privește misiunea bisericească din insulă este disputa pelagiană. Pelagiu era de origine din Britania, iar lupta sa împotriva *Confesiunilor* lui Augustin, care susținea supremația harului și a celor aleși în detrimentul liberului arbitru, îi va aduce condamnarea și exilarea. O perioadă a fost susținut de oameni cu influență de la Roma, dar printr-o politizare a ideilor sale teologice va aduce atingere celor aleși și implicit persoanei împăratului, lucru care îi va atrage condamnarea. În urma episodului de mai sus Sfântul Germanus va fi trimis în 429 de către papa Celestin în Britania pentru a stârpi pelagianismul din insulă, episod relatat de către Constanțiu de Lyon în cartea sa *Vita Sancti Germanus*.

Capitolul VI. Urme creștine la granița de nord a Britaniei (secolele IV-V)

În acest capitol am analizat fortul Birdoswald, locație presupusă ca fiind locul nașterii sfântului Patrik. Fortul mai este important pentru bibliografia românească din prisma faptului că acolo a staționat timp de trei secole o cohortă dacică *Cohors Prima Aelia Dacorum*. În finalul capitolului prezentăm un exponent al Bisericii Britano-Romane ce a lăsat două scrieri *Confesiuni* și *Scrisoare către soldații lui Coroticus*. Sfântul Patrick reprezintă maturitatea eclesială a Bisericii din insulă, întrucât aceasta a fost capabilă să nască misionari și apostoli. În această a doua parte a ultimului capitol sunt abordate viața, scrierile și misiunea Sfântului Patrick.

Concluzii și perspective:

Lucrarea a căutat să dea un răspuns pertinent și în acord cu dezbaterile actuale la problema incorporării tuturor mărturiilor într-un tablou unitar - Biserica din Britania-Romană. Metoda anunțată în debutul lucrării are tocmai această misiune de a crea din punct de vedere științific cadrul sustenabilității unui singur sistem ecleziastic. Analiza mărturiilor istorice și arheologice s-a făcut în acord cu normele pe care le-a impus sistemul însuși, astfel încât putem afirma că Biserica din Bitania ocupată de romani a fost în acord cu Tradiția Bisericii, având ierarhie, comunități euharistice active, născând martiri și misionari, autori de scrieri, dar și creatori de dispute doctrinare. Ca o constatare finală, se poate concluziona că Biserica de aici, ca structură ierarhică, a fost conectată cu Biserica Universală până la plecarea romanilor și până la desființarea cadrului administrativ format de aceștia, Dioceza Britaniei. De aici încolo modelul administrației romane se păstrează pentru o vreme, în virtutea inerției, după care dispare odată cu divizarea în mici regate și apoi cu venirea barbarilor. Avem toate argumentele să credem că și în cadrul administrativ bisericesc s-a întâmplat același lucru, cu singura mențiune că, deși administrația bisericească a sucombat, creștinismul de aici s-a păstrat în varianta celtică.

Perspective pentru noi cercetări:

Eclesiologia de tip celtic a secolelor V-VI, va fi probabil linia de cercetare viitoare pentru bibliografia românească, deoarece perioada secolelor V-VI, extinsă chiar până la confruntarea din sinodul de la Withby (664), unde se întâlnesc două tipuri de eclesiologii, cea a Romei și celtică, este insuficient studiată.

Cuvinte cheie: Britania Romană, Biserică primară, Creștinism roman, romanizare, Lullingstone, Patrick

Cuprins:

Introducere

1. Stadiul actual al cercetării
2. Ce aduce nou teza?
3. Stadiul cercetării în Bibliografia Românească și necesitatea temei

4. Stadiul metodologic actual al interpretării creștinismului din Britania Romană. Metoda istorică și arheologică – problematizări și propuneri
 5. Corpusul istoric al tezei
 6. Perioada Reformei Engleze – fermentul pentru cercetarea istoriei primare
- I. Propunere pentru o hermeneutică istorică a creștinismului Britaniei Romane
1. Interpretarea istorică, o altfel de *traducere*
 2. Impasul interpretării Istoriei Creștine în Britania Romană
 3. Ce aduce nou acest tip de interpretare a constructului istoric analizat cu metode adaptate din lingvistică?
 - 3.1. Tripartiția planurilor la Coșeriu
 - 3.1.1. Tripartiția receptării limbajului istoriei creștine
 4. De la teoria despre limbaj la istoria creștinismului
- II. Cadrul istoric. Geografia Istorică a Britaniei Romane
1. Tabloul general al descoperirii Britaniei în antichitate
 - 1.1. *Polis*-ul și cauzele colonizării
 - 1.2. *Colonia*- leagăn al culturii și dezvoltării științelor exacte și al filosofiei
 - 1.3. Marsilia – punctul de plecare al civilizației grecești spre nord
 2. Referințe la Britania în antichitate
 - 2.1. Pytheas
 - 2.2. Cucerirea romană - perspectivele romanizării
 - 2.3. Agricola, Tacitus și Britania
 - 2.4. Pomponia Graecina, soția comandantului Aulus Plautius
 3. Populația Britaniei Romane și peisajul cultural
 - 3.1. Peisaj multicultural și multiethnic
 - 3.2. O viziune particulară. *Poliandria britanilor*.
 - 3.4. Urbanizarea. Peisajul domestic și religios
 - 3.4.1. Vindolanda romană și post-romană: peisaj social și domestic
 - 3.4.2. Peisajul Religios
 4. Organizarea Provinciei în secolele II-V
- III. Imperiul Roman – cadru al creștinismului britan
1. Înceștinarea Britaniei încă din perioada apostolică – între adevăr și ficțiune

2. Participările Bisericii din Britania la Sinoade– Arles (314) și Rimini (359)
 - 2.1. Prezență incertă a britanilor la alte sinoade – Niceea (325) și Sardica (343)
 3. Tradiția Patristică dă mărturie despre creștinismul britan
- IV. Situri arheologice cu indicii de edificii ecleziiale și tezaure portabile creștine
1. Situri arheologice din Britania ce vădesc urme de biserici – locurile de adunare creștine
 - 1.1. Ghid de recunoaștere a siturilor creștine din Britania
 - 1.2. Cele mai importante siturile creștine din Britania Romană
 - 1.2.1. Bisericile *intra muros*:
 - 1.2.2. Martirioane sau bisericile cimiteriale
 - 1.2.3. *Domus ecclesiae* britanică
 - 1.2.3.1. Lullingstone
 - 1.2.3.2. Hinton St. Mary și Frampton din Dorset
 2. Tezaure portabile creștine
- V. Marea Retragere
1. *The Dark Age* sau *Epoca obscură* din istoria creștinismului Britanic (prima jumătate a secolului al V-lea)
 - 1.1. Conspirație și dez-romanizare
 2. Pelagius și Sfântul Germanus de Auxerre
 - 2.1. Cine este Pelagius?
 - 2.2. Legăturile lui Pelagiu cu aristocrația romană
- VI. Urme creștine la granița de nord a Britaniei (secolele IV-V)
1. Bannauem Taberniae. De la Cohors Prima Aelia Dacorum Milliaria la misiunea Sfântului Patrick
 - 1.1. Cohors Prima Aelia Dacorum Milliaria
 - 1.1.1. Altarele ridicate în numele Cohortei și mormintele de incinerare găsite aici
 - 1.1.2. Reînnoirea cohorței. Noii recruți
 - 1.2. Istoria recuperării numelui de *Banna* pentru fortul Birdoswald
 - 1.3. De la Banna la Bannauem Taberniae și misiunea Sfântului Patrick (389-461)
 2. Viața Sfântului Patrick și creștinismului britanic. Firesc anacronic și valențe misionare
 - 2.1. Surse ale biografiei Sfântului Patrick
 - 2.1.1. Scrierile lui Patrick

2.1.1.1 Confessio

2.1.1.2. Epistola ad Milites Corotici

2.1.1.3. Sfânta Scriptură în operele lui Patrick

2.1.1.4. Vocabularul eclesastic în scrierile sfântului Patrick

2.1.2. Hagiografii închinare lui Patrick

2.2. Biografia lui Patrick

2.2.1. Originea

2.2.2. Educația

2.2.3. Captivitatea

2.2.4. Revenirea în Britania

2.2.5. Misiunea în Irlanda

Concluzii

Bibliografie